

Az igazság nyilván sok év múlva derül ki, egy azonban bizonyos: az utóbbi pár esztendőben számos hasonló incidensre és tüntetésre került sor. Ez történt a lítiumcsaták idején, a belgrádi diákok meggyilkolása után vagy az egyoldalú közmédia elleni tüntetéseken, amelyek mind a szerbiai társadalom kettészakadásáról tanúskodnak. A kormánypárt és hívei folytonosan hangoztatták, hogy bízzuk az ügyeket az intézményekre, azt ígérték, hogy a bűnösöket megbüntetik, a politikai felelősségre vonás megtörténik, az utóbbi rendszerint elmaradt. A tömeg ezek után nem bízott az intézményekben, inkább a tömegtüntetéseken reménykedett, amelyek fellángoltak, majd elcsitultak. Ezek után egyre inkább erőt vett a kiábrándultság, a lázadók nem reménykednek a sikerben, hiszen immár közel két évtizede ugyanaz a párt van hatalmon, amely az ellenzék és a EBESZ szerint választási csalásokkal biztosítja a győzelmét. Növekszik a düh és a harag, miközben egyre többen kimondják: a békés tüntetésekkel, tiltakozó sétákkal nem érnek el semmit, ugyanakkor ellenzik az erőszak alkalmazását is. A kettészakadt szerbiai társadalomban patthelyzet alakult ki. A kormánypárt és hívei képtelenek baljós incidensek nélkül kormányozni, az ellenzéki pártok és azok hívei pedig nem képesek választásokkal kormányra jutni. A két fél közötti párbeszéd immár lehetetlen. A káosz növekszik, a holnap kiszámíthatatlan. Baljós dilemma érlelődik: megdönthető-e az autokrata hatalom erőszak alkalmazása nélkül, miközben az erőszakot senki sem hirdeti, viszont a békés kiegyezésben senki sem reménykedik. Egyelőre folynak a letartóztatások, a társadalom egyik részében növekszik a düh, a másik részében forr a gyűlölet. A polgárok aggódva gondolnak a holnapra.

Parászka Boróka

A fasizmusról, ami mindig itt volt

A testvéremet húszéves korában, Brailán ölték meg, 1989-ben, gondoljátok meg, mit tesztetek! – egyetlen mondat volt ez a komment a hosszú-hosszú hozzászólásfolyamban, amit az emberek egy antifasiszta tüntetés híre alá írtak, mégis megállt az idő, amikor olvastam. Antifasiszta tüntetések söpörnek végig Románián – néhány nappal ezelőtt még elképzelhetetlen lett volna. Az embereknek meg sem fordult a fejében, hogy felbukkanhat a fasizmus a közvetlen közelükben. Ha mégis szembeötlővé vált egy-egy erre utaló jel, egy-egy jelkép, elszabadult nyilatkozat az elmúlt hónapokban – senki sem gondolta, hogy mégis dolga lenne vele.

Románia az unió keleti határvidékén a kiszámítható félperiféria volt 2024 végéig, egymást gyakran váltogató kormányokkal, de stabil európai és északatlanti elkötelezettséggel, szociáldemokrata-liberális kormányzattal, konstruktív ellenzékként működő kisebbségi érdekképviseléssel és egy 15 százalékos körüli szélsőjobboldallal. Nem kell pánikba esni, máshol is van 10-15 száza-

lékos szélsőjobb, ez ma a valóság világszerte, ennél nagyobbra nem nőnek ki magukat – ez volt az általános meggyőződés. Ezzel a tudattal készült Románia az elnökválasztásra is, amolyan elhanyagolt, kései gyermekeként az európai közösségnek. Nincs túl sok baj vele, betartja a szabályokat, igyekszik együttműködni, lezavarja hamar a választásokat Trump triumfálása után.

Az elnökválasztás első fordulóját azután megmutatta, mennyire nincs társadalomismeret, mennyire nem látja át senki a politikai folyamatokat, és legfőképpen mennyire nem számol senki a közélet emberi következményeivel. Az első forduló két esélyese, a szociáldemokraták és a jobbközép generációs párt jelöltje csak a második és harmadik helyre futott be egy teljesen ismeretlen szélsőjobb jelölttel szemben. Olyannyira ismeretlen volt, hogy a román sajtó az első forduló első, részleges eredményei után ismertetőket kezdett közölni arról, ki a győztes, kire szavazott több mint kétfélmillió ember. Ezután kezdődtek az antifasiszta tüntetések, és ezután jelent meg a kommentfolyamban az 1989-ben meggyilkolt fivéről szóló mondat.

Románia ezzel a választással fordulóponthoz vagy válaszúthoz érkezett. Teljesen váratlanul, felkészületlenül. Az elmúlt száz évének története vált hirtelen újra elevenné, és azt is látni lehet, mennyire feldolgozatlanok az elmúlt évszázad bűnei, traumái. Nem egyszerűen radikalizálódott a román társadalom, a be nem vallott, meg nem értett fasizmusa reaktiválódott. Elevenen, újraértelmezve, a mai társadalmi, gazdasági és technológiai környezetre szabva. Látni lehet, hogy minden, ami az elmúlt évszázadban az Oszmán Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia ütközőzónájában, majd a Szovjetunió határvidékén történt, az 1989 utáni folyamatok mind kötődnek a román szélsőjobb hagyatékához. Onnan sarjad, arra utal vissza, abból táplálkozik. Az így-úgy maszkolt, átértelmezett, eldugott fasizmus jött felszínre.

Száz év végzetes mulasztás van a román társadalom mögött. Ez a mai magyar társadalom számára nem meglepő, nem újdonság, hasonló folyamatok megy át Magyarországon is – csak itt a válságjelek évek óta sokasodnak. Volt idő a hozzászokáshoz, a ráhangolódáshoz és a felkészüléshez. Már ha lehet ilyesmire felkészülni. Románia azonban a sokszoros elfojtások zsilipein keresztül működött. A román fasizmus a távoli múlthoz tartozott, valami olyan kisikláshoz, amit soha nem tekintettek a román történelem valódi részének, csak a válságidők válságjelenségeként emlékeztek meg róla – néha, halkán, és felelősséget nem vállalva.

Az új szélsőjobb oldali jelölt, Călin Georgescu azonban olyan, mintha időkapuszalából pattant volna ki: ugyanaz a hanghordozás, ugyanaz a retorika, gesztusok, mint amivel hatalomhoz jutottak, tekintélyt parancsoltak a hajdani vasgárdisra vezérek. Ugyanolyan népszerű is. Valamiféle sötét, fenyegető arisztokrácia, misztikus titokzatosság lengi be. Fekete eminenciása a közéletnek. Már régóta építi a maga kapcsolatait, régóta kialakult körülötte a vallásos tisztelők rendkívül jól szervezett köre. De mivel nem a demokratikus pártpolitika szabályai szerint játszik, nem 21. századi pártpolitikus kampánymegjelenésekkel, kortesbeszédekkel, ezért nem is számolt vele a demokratikus román közélet. Nem mérték a közvélemény-kutatók, nem követték az újságírók. Hatalmas, jól beágyazott, százezres aktív tagsággal bíró pártok néztek egymással

farkasszemet, ezeket a pártokat és jelöltjeiket követték. Volt megregulázott, monitorozott szélsőjobboldali párt, szélsőjobboldali államelnökjelölttel, rá figyelt mindenki. Arra a jelöltre, akit a szélsőséges megnyilvánulásai, direkt, egyértelmű és vállalt fasiszta-vasgárdista múltja miatt zártak ki ugyanebből a pártból, senki sem számolt. Őrült, politikai perverz, közéleti csodabogár, összeesküvéselmélet-hívó és -terjesztő, kivagyfi magamutogató, aki a közösségi csatornákon éli ki exhibicionizmusát. Így tekintettek rá. A teljes választási kampány lezajlott úgy, hogy egyetlen érdemi szó sem esett erről a marginális figuráról.

Klasszikus kampány zajlott az elmúlt hónapokban, óriásplakátokkal, kampányrendezvényekkel, televíziós vitákkal. És ez az ember nem tűnt fel. Nem szimbolikus értelemben, hanem tényleg, egészen konkrétan nem tűnt fel a hivatalos, fősodrású, főállású Romániának. És ezzel az emberrel együtt nem tűnt fel az a kétmillió szavazó sem, akik végül beálltak mögé. És akiket a sokkolóan sikeres jelölt az online térben, a TikTokon ért el, mozgósított – sokkal hatékonyabban, mint a hatályos jogszabályok szerint, legális kampánykiadásokkal finanszírozott vetélytársai. A romániai elnökválasztás első fordulója után felbuzogtak az elméletek, hogyan és miért történt mindez. Mintha kicsiben megisméltődött volna az amerikai választás, amelyet a kutyát és macskát evő migránsokról szóló rém- és álhírekkel nyert meg Trump.

Mintha Európában azt gondolnák, azt gondolnánk, hogy nálunk nem lehet ilyen hatékonyan befolyásolni a szavazók tömegeit és így választásokat nyerni. És nem lehetnek olyan hülyék az emberek, mint Amerikában. Amint látszik, de, és de. Lehet a választásokat alapjaiban befolyásolni, a választási rendszert ki lehet mozdítani a sarkaiból. És nincs az a manipuláció, amelyet kellő ügyességgel és hatékonysággal ne lehetne szavazatszerzésre használni. Gyorsan tegyünk mindehhez hozzá egy mély, jól megfontolt bocsánatkérést. A vasgárdista-fasiszta román elnökjelölt szavazói, a láthatatlan Románia állampolgárai nem „hülyék”. Hülyéknek gondolják azok, akiket megijeszt ez a kataklizma, lenéznek, megbélyegzik a politikai katasztrófa közvetlen okozóit. De azt, hogy a választás kisiklásának oka a figyelmetlen, érzéketlen és megbélyegző mainstream – azt kevesen teszik hozzá, és kevesen értik meg. Azért, mert ehhez a történethez és a történelemből így kibontakozó, láthatóvá váló képlethez alapvetően hozzátartozik a feudális gondolkodás. Az alávettettek, kiszolgáltatottak lenézése, semmibevétele. Pedig, ami most zajlott Romániában, az nem más, mint egy digitális parasztlázadásból kinövő digitális puccs. Călin Georgescu választói a vidéki Románia leszakadó rétegei, a külföldi fekete-munkára kényszerülő, alulképzett és alulfizetett diaszpóra. Azok az emberek, akiknek szétestek a családi kapcsolatai, és akik évtizedek óta telefonon, interneten ápolhatják csak a legszemélyesebb viszonyaikat. Anyák, apák és gyerekek, akiket a Facebook, a TikTok, a Messenger tartott össze. Őket nyerte meg a tisztán TikTokon és más digitális csatornákon bújtatva folytatott kampány.

Parasztlázadásból, éhséglázadásból is több volt az elmúlt évszázadban, és a puccs különböző formáit is megélték, megéltük. Mindegyikre jellemző, hogy sokkoló gyorsasággal történt, beláthatatlan feltételek és körülmények között tört felszínre a társadalmi feszültség. Maga a rendszerváltás is a bányászjá-

rásokkal kezdődött, egy évtizeden át tarolták le újra és újra a munka, fizetés, egzisztenciális biztonság nélkül maradt bányászok a fővárost, törtek be a parlamentbe, szorították falhoz az egyetemistákat, a tanárokat. Öklüket rázva magyarázták, hogy elveszik, ami a népé, és megmutatják, amit a népnek meg kell mutatnia. Elvették és megmutatták. Többször is. A társadalmi feszültség kifújta, helyreállt némi rend. Enyhültek vagy épp csak átalakultak a kiszolgáltatottak. A bányászok ügye így vagy úgy megoldódott (az ipar átalakult vagy megszűnt), jöttek a feketemunkások, legutóbb a parasztgazdák. És újra és újra jött a lázadás. Az elnökválasztás előtt egy évvel – miként Európában – elkezdődtek Romániában is a gazdatüntetések. Senki sem gondolta, hogy ez az előjáték, az intő jel. Pedig az volt, mára érett be a nagyon keserű gyümölcs. Most győztek a „szuverenisták”, a „patrióták” az államelnök-választás első fordulójában. Senki nem tudja, mi lesz a vége. A választási eredményt megóvták. A választási térkép átalakult. Kiszámíthatatlan, hogy ki kire szavaz. Az erdélyi magyarok közül rengetegen szavaztak a szélsőjobboldali, vasgárdista jelöltre, mert erre kondicionálta őket a magyar kormánypropaganda. Két kulcsszót tanult meg igen jól a magyar választó: azt, hogy szuverenista, és azt, hogy patrióta. Ki a fene tudja elmagyarázni az elmagyarázhatatlant, hogy ez a szuverenizmus és patriotizmus nem az, amire a magyarok gondolnak. Azt meg pláne nem tudja elmagyarázni senki, hogy úgy általában a magyarok által gondolt szuverenizmus és patriotizmus sem vezet sehova. Pontosabban oda vezet, aminek a küszöbére Románia villámgyorsan eljutott.

Az ország, amely demokratikusnak gondolta magát, amely végre, annyi évtizednyi vergődés után némi stabilitást, kiszámíthatóságot tudhatott magának, arra ébredt, hogy van kétmillió elszabadult, jobb belátásra nem bírható szélsőjobboldali, fasiszta szavazója. Mi lesz ebből? A fundamentalista, erőszakos, messianisztikus militáns, ressentiment retorikából? Ahány generáció, annyi tapasztalat-émlék és félelem buzdott fel néhány nap alatt. A látható és a láthatatlan ország egymásnak feszült.

Marosvásárhelyen az utcán, ahol végighajtották az Auschwitzba deportált marosvásárhelyi zsidókat, ahol állt az orosz front, ahol 1989-ben lőttek, ahol 1990-ben összecaptak a román és a magyar tüntetők, ahol 2007-ben megünnepelte a város az uniós csatlakozást, most, 2024 novemberében antifasiszta tüntetők vonultak. És a Vasgárdát éljenző ellentüntetők rázták feléjük az öklüket.

A résztvevőknek üzent a bátyját három évtizede gyászoló nő. Belőle ezt a történelmi veszteséget hozta elő a jelen. Villámgyorsan érkezik a válasz az erős jelölt erős híveitől a rég elporladt húszéves fiú nevét és emlékét kisajátítva: „A bátyád, ha élne, most jól lekeverne neked egy pofont.”

A digitális parasztlázadás és digitális puccs következő fejezete a digitális erőszak. Mit hoz a holnap? Nem tudja senki. Az ország ma azt firtatja, lesz-e egyáltalán holnap.